S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 19 (2019), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2019

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**.
Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ HOZJAN: **Zgodnjenovoveško Prekmurje. V čast stoletnice združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom (2019)** 11
Early Modern Prekmurje. In Honour of the Centenary of the Reunification of Prekmurje Slovenians with their Homeland (2019)
- NINA STEINBACHER in ANDREJ RAHTEN: **"V boj za staro pravdo!" – ustanovitev in delovanje Samostojne kmetijske stranke do konca zasedanja konstituante** 71
"In the Fight for Old Justice!" – Establishment and Activities of the Independent Agricultural Party until the End of the Constituent Assembly Period
- MATEJA ČOH KLADNIK: **Sodišče slovenske narodne časti na Ptuj** 107
The Court of Slovenian National Honour in Ptuj
- JOŽICA ČEH STEGER: **Ivan Potrč in Narte Velikonja na sončni in senčni strani revolucije** 135
Ivan Potrč and Narte Velikonja on the Sunny and Shadowy Side of Revolution
- FRANCI LAZARINI: **France Stele in raziskovanje slovenske arhitekture** 153
France Stele as the Researcher of Slovenian Architecture
- ALEŠ MAVER, DARKO FRIŠ in GORAZD BAJC: **Med begom pred sovjetsko preteklostjo in vračanjem vanjo. Stranke in volitve v Ukrajini in Belorusiji med leti 1989 in 2013** 181
Between a Flight from the Soviet Past and a Return to It. The Party Landscape of Ukraine and Belarus between 1989 and 2013
- GORAZD BAJC, JANEZ OSOJNIK in DARKO FRIŠ: **Nekateri vidiki mednarodnega priznanja Slovenije s posebnim ozirom na ameriški pogled, junij 1991–april 1992** 217
Some Aspects of Slovenia's International Recognition with Particular Reference to the American Perspective, June 1991–April 1992

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

MIRAN LAVRIČ: **Mladi in religija v severovzhodni Sloveniji**
po letu 2000. Sekularizacijske težnje in relativno
vztrajanje institucionalne religioznosti257
Youth and Religion in Northeastern Slovenia after 2000.
Secularization Tendencies Along with the Relative Robustness
of Institutional Religiosity

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 277

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 283

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

Sodišče slovenske narodne časti na Ptuju

Mateja Čoh Kladnik

Dr., znanstvena sodelavka
Študijski center za narodno spravo
Tivolska 42, SI-1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: mateja.coh@scnr.si

Izvilleček:

Na začetku junija 1945 je bilo ustanovljeno Sodišče slovenske narodne časti. Do konca avgusta 1945 je sodilo tistim, ki so med vojno na kakršenkoli način sodelovali z okupatorji. Izrekalo je naslednje kazni: izgubo narodne časti, lahko ali težko prisilno delo ter popolno ali delno zaplembo premoženja v korist države. Petčlanski senati so zasedali v Ljubljani, Kranju, Novem mestu, Celju, Mariboru, na Ptuju in v Murski Soboti. Predsedniki in tajniki senatov so bili pravniki, člani senatov pa osebe brez pravne izobrazbe. Na Ptuju sta sodila dva senata, prva razprava proti osmim obtoženim je bila 9. julija 1945. Postopek pred sodiščem je bil hiter in kratek. Ptujška senata sta obravnavala 382 oseb, 308 sta jih obsodila, 74 oprostila. Po ukinitvi sodišča in objavi pomilostitve je bila obsojenim v celoti odpuščena kazen lahkega ali težkega prisilnega dela. Pravne posledice kazni izgube narodne časti so bile omejene na izgubo političnih in državljanskih pravic, tudi volilne pravice. Kazen zaplembe premoženja je ostala v veljavi.

Ključne besede:

Sodišče slovenske narodne časti, sodniki, kazenski postopek, kaznovalna politika, kazenski procesi, izguba narodne časti, prisilno delo, zaplemba premoženja, Ptuj, 1945

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 19 (2019), št. 1, str. 107–134, 90 cit., 5 slik
Jezik: slovenski (izvilleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Komunistična partija Jugoslavije/Slovenije (KPS) je med drugo svetovno vojno izvedla revolucijo s ciljem prevzeti oblast.² To se je tudi zgodilo in partija je, kot piše zgodovinarica dr. Vida Deželak-Barič, ob koncu vojne "povsem obvladovala politično, vojaško in represivno področje".³ Revolucionarnemu prevzemu oblasti je sledilo obdobje hude represije, ki je trajalo do začetka 50-ih let. Takrat je KPS z različnimi represivnimi ukrepi, ki so privedli najhujših in sistematičnih kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin, utrjevala oblast in svoj monopolni položaj. S pomočjo Jugoslovanske armade, Oddelka za zaščito naroda (Ozna) in Korpusa narodne osvoboditve Jugoslavije (Knoj) je začela s t. i. čiščenjem. V tem procesu je imelo pomembno vlogo tudi sodstvo, ki je bilo orodje KPS za obračun z dejanskimi in domnevnimi nasprotniki; ti so bili obsojeni na številnih političnih sodnih procesih.⁴

Temeljne značilnosti pravosodnega sistema in kazenskega sodstva v Sloveniji po koncu vojne so danes znane.⁵ Zato na tem mestu zgolj poudarimo, da je bil pravosodni sistem vzpostavljen povsem na novo, prav tako so bili sprejeti

¹ Raziskovalni program št. P6-0380 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Več o tem npr.: Janko Prunk, "Idejni in praktični vzori slovenske komunistične revolucije 1941–1945", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 237–244; Tamara Griesser-Pečar, "September 16, 1941: The Outbreak of Civil War", v: *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana, 2016), str. 29–52; Damjan Hančič, "The Origins of the Communist Revolution and the Civil War in Slovenia in 1941–1942", v: *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana, 2016), str. 83–101; *O vzponu komunizma na Slovenskem*, ur. Lovro Šturm (Ljubljana, 2015); Ljuba Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti 1944–46* (Ljubljana, 2013); Jera Vodušek Starič, "Vzpostavitev komunističnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji", v: *Totalitarizmi na Slovenskem v 20. stoletju*, ur. Damjan Hančič (Ljubljana, 2010), str. 16–34; Vida Deželak-Barič, "Preparations of the communist party of Slovenia for the takeover of power 1944–1945", v: *1945 – a break with the past: a history of central European countries at the end of World War II*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana, 2008), str. 123–140; Marjeta Adamič, Darinka Drnovšek, Metka Gombač, Marija Oblak-Čarni, *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji*, knj. 8–12 (Ljubljana, 2008–2016); Vida Deželak-Barič, *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943* (Ljubljana, 2007); Tamara Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod, Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana, 2005); Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana, 1992) (dalje: Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*); *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, knj. 1–7, ur. Tone Ferenc et al. (Ljubljana, 1962–1989); Metod Mikuž, *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*, knj. 1–5 (Ljubljana, 1960–1973).

³ Vida Deželak-Barič, "Priprave in izvedba revolucionarnega prevzema oblasti na Slovenskem leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 367–398, še posebej str. 383.

⁴ Prim.: Milko Mikola, *Rdeče nasilje, Represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje, 2012) (dalje: Mikola, *Rdeče nasilje*), str. 235–247.

⁵ Osnovna načela, na katerih sta temeljila povojni pravosodni sistem in kazensko sodstvo, so bila: 1. po načelu enotnosti oblasti so bila sodišča del enotne in nedeljive ljudske oblasti; 2. po načelu o diskontinuiteti novega pravnega reda s pravnim redom Kraljevine Jugoslavije se predvojni predpisi niso smeli uporabljati; 3. načelo o volilnosti sodnikov in porotnikov; 4. načelo laičnega sodstva (sodili so "sodniki" brez pravne izobrazbe); 5. močna vloga javnega tožilstva, ki je bilo neposredno povezano s partijo; 6. odvetniki niso bili neodvisni.

novi predpisi (zakoni), ki so urejali področje kazenskega prava.⁶

Prvi množični politični procesi so se začeli poleti 1945. Ministrstvo za pravosodje je sredi maja 1945 izdalo posebno uredbo,⁷ s katero je bilo ustavljeno poslovanje vseh sodišč, ki niso bila ustanovljena na podlagi odloka Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) o začasni ureditvi narodnih sodišč in narodnih sodnikov iz septembra 1944.⁸ Izvajanje kazenskega sodstva je takrat prešlo na vojaška sodišča, ki so bila na novo organizirana maja 1944 z *Uredbo o vojaških sodiščih*,⁹ na podlagi katere so sodila in izrekala kazni tudi poleti 1945.¹⁰

Poleg vojaških sodišč je poleti 1945 izvajalo kazensko sodstvo Sodišče slo-

⁶ Več o tem npr.: Jelka Melik, Mateja Jeraj, "Slovensko kazensko sodstvo v letu 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 449–464; Tamara Griesser-Pečar, "Show trials in Slovenia: the case of Ljubo Sirč", *Dileme* 3, št. 1 (2019), str. 119–146; *Odvetnik in oblast: dr. Igor Rosina (1900–1969)*, ur. Jure Gašparič (Ljubljana, 2017); Mateja Jeraj, Jelka, Melik, *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim, Epilog* (Ljubljana, 2017); Lovro Šturm, "Revolucionarno kazensko pravo na Slovenskem po drugi svetovni vojni", v: *Brezpravje "v imenu ljudstva"*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana, 2016), str. 46–61; Boštjan Kolarič, "Politični sodni procesi na Slovenskem po koncu druge svetovne vojne", v: *Brezpravje "v imenu ljudstva"*, str. 62–72; Mateja Čoh Kladnik, "Kazensko sodstvo poleti 1945", v: *Brezpravje "v imenu ljudstva"* (dalje: Čoh Kladnik, "Kazensko sodstvo poleti 1945"), str. 73–92; Tamara Griesser-Pečar, "Božični proces", v: *Brezpravje "v imenu ljudstva"*, str. 93–110; Jelka Melik, Mateja Jeraj, *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim* (Ljubljana, 2015); Žiga Koncilija, *Politično sodstvo: sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah* (Ljubljana, 2015), str. 158–320; Tamara Griesser-Pečar, "Anton Strle na zatožni klopi", *Bogoslovni vestnik* 75, št. 3 (2015), str. 569–579; Tamara Griesser-Pečar, "Kočevski proces: prvi komunistični politični proces na Slovenskem", v: *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana, 2014), str. 95–106; Mateja Čoh Kladnik, "Sodni procesi proti kmetom v letih 1945–1951", v: *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja*, str. 107–118; Neža Strajnar, "Sodni procesi proti pripadnikom nekatoliških verskih skupnosti v obdobju komunizma v Sloveniji", v: *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja*, str. 119–129; Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 235–318; Tamara Griesser-Pečar, *Cerkev na zatožni klopi, Sodni procesi, administrativne kazni, posegi "ljudske oblasti" v Sloveniji od 1943 do 1960* (Ljubljana, 2005); Gašper Dovžan, Urška Tekavec, *Temne strani slovenske pravne preteklosti v luči slovenske ustave* (Ljubljana, 2001); Aleš Gabrič, Polona Kekec, Brigita Rajšter, *Odvetnica in pisateljica Ljuba Premmer: pogumna, da je bila drugač-* (Ljubljana, 2000); Roman Ferjančič, Lovro Šturm, *Brezpravje, slovensko pravosodje po letu 1945* (Ljubljana, 1998); Tamara Griesser-Pečar, France M. Dolinar, *Rožmanov proces* (Ljubljana 1996); Milko Mikola, *Sodni procesi na Celjskem 1944–1951* (Celje 1995) (dalje: Mikola, *Sodni procesi na Celjskem*); Jera Vodušek-Starič, "Ozadje sodnih procesov v Sloveniji v prvem povojnem letu", *Prispevki za novejšo zgodovino* 32, št. 1–2 (1992), str. 139–154; Božo Repe, "Povojni sodni procesi", v: *Povojna zgodovina na Slovenskem* (Slovenj Gradec, 1992), str. 54–63; *Dachauski procesi*, ur. Martin Ivanič (Ljubljana 1990); Boro Krivokapič, *Dachauski procesi* (Beograd 1986).

⁷ Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije (dalje: Uradni list SNOS in NVS), št. 5/1945.

⁸ Uradni list SNOS in NVS, št. 4/1945.

⁹ Josip Broz Tito, *Zbrana dela*, knj. 20 (Ljubljana, 1986), str. 125–134.

¹⁰ Več o tem npr.: Tamara Griesser-Pečar, "Značilnosti revolucionarnega sodstva", *Dileme* 1, št. 1/2 (2017), str. 119–138; Lovro Šturm, "Slovenia. Law and Non-Law after 1941", v: *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana 2016), str. 277–310; Renato Podbersič, "Partizansko sodstvo na Primorskem", v: *Brezpravje "v imenu ljudstva"*, str. 9–28; Čoh Kladnik, "Kazensko sodstvo poleti 1945", str. 75–81; Boštjan Kolarič, "Revolucionarno pravo", v: *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja*, str. 32–43; Mikola, *Rdeče nasilje* str. 251–282; Mikola, *Sodni procesi na Celjskem*, str. 4–87.

venske narodne časti. Njegovo ustanovitev je načrtovala KPS že pred koncem vojne; centralni komite KPS je namreč 7. marca 1945 sprejel kratko direktivo: "Treba organizirati sodišča narodne časti."¹¹ Politične priprave na ustanovitev sodišča je vodil politbiro centralnega komiteja KPS, ki je na seji 2. junija sklenil, da je treba začeti s politično kampanjo za pripravo procesov. Član politbiroja in predsednik slovenske vlade Boris Kidrič je takrat poudaril: "Polit. priprava v zvezi s sodiščem nar. časti. Propaganda vnaprej, zahtevati ostre kazni. Pokazati, kaj mase pretrpele – konkretno – vzbuditi bes."¹² Politbiro je 21. junija ugotovil, da je vse pripravljeno za začetek delovanja sodišča.¹³

Sodišče slovenske narodne časti

Sodišče slovenske narodne časti je bilo ustanovljeno z *Zakonom o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast* (ZSNČ),¹⁴ ki ga je sprejelo Predsedstvo SNOS-a 5. junija brez razprave in je bil uradno objavljen štiri dni kasneje. Po zakonu je bilo to posebno sodišče "za zločine in prestopke zoper slovensko narodno čast /.../, ki bo po določilih tega zakona po vsem slovenskem ozemlju sodilo zločine in prestopke zoper slovensko narodno čast, storjene v času sovražne okupacije oz. v zvezi z njo".¹⁵ Ob sprejetju zakona je Javno tožilstvo Slovenije, ki ga je takrat vodil major Jernej Stante, sporočilo, da je smisel zakona "izključiti iz javnega življenja in vzeti narodno čast onemu, ki je žalil to kolektivno svetinjo; zapleniti v korist države narodno premoženje, pridobljeno z izdajstvom; prisiliti na delo v korist narodne skupnosti one, ki so parazitsko in izdajalsko živeli na korist svojega naroda".¹⁶ Podobna sodišča so poznali v Franciji, Bolgariji, Romuniji, na Češkoslovaškem in vsi jugoslovanski narodi.¹⁷

¹¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 1589 III, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, 1945–1990 (dalje: AS 1589 III), Zapisnik seje 7. marca 1945 (št. 18058–18062).

¹² Darinka Drnovšek, *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954* (Ljubljana, 2000), str. 27.

¹³ Prav tam, str. 33; ARS, AS 1589 III, šk. 1, a. e. 11, Zapisnik seje 21. junija 1945.

¹⁴ Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945. Več o tem npr.: Čoh Kladnik, "Kazensko sodstvo poleti 1945", str. 81–88; Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 282–296; Mojca Kobale, *Sodišče narodne časti* (Maribor, 2010); Mateja Čoh, "V imenu slovenskega naroda: krivi." (Maribor, 1998); Milko Mikola, *Sodni procesi na Celjskem* (Celje, 1995), str. 92–94; Roman Brunšek, *Procesi pred sodišči narodne časti v ljubljanskem okrožju* (Ljubljana, 1993); Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*, str. 275–278.

¹⁵ Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945.

¹⁶ "Sodišče narodne časti bo v bližnjih dneh pričelo z delom", *Ljudska pravica*, 21. junij 1945, št. 50, str. 3.

¹⁷ Prim.: Benjamin Frommer, *National Cleansing: Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia* (Cambridge, 2005); Martina Grahek Ravančič, "U ime naroda: rad sudova za zaščitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine", v: *Človekove pravice in temeljne svoboščine: Za vse čase!*, ur. Marta Milena Keršič in Damjan Hančič (Ljubljana, 2017), str. 159–175; Momčilo Mitrović, *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945.* (Beograd, 2007); Marjan Mehle, "O vlogi vojaških in narodnih sodišč ter sodišča slovenske narodne časti", *Slovenski poročevalec*, 20. julij 1945, št. 78, str. 3.

Alojzij Žigon (Marjeta Oven in Maja Vavtar, *Vrbovno sodišče na Slovenskem skozi čas* (Ljubljana, 2016), str. 55)

ZSNČ je, poleg ustanovitve in organizacije sodišča, določil tudi kazniva dejanja, tj. zločine in prestopke proti slovenski narodni časti,¹⁸ ter predpisal kazni. Sodišče slovenske narodne časti je sodilo tistim, ki so med vojno politično, propagandno, kulturno, umetniško, gospodarsko, pravno ali upravno sodelovali

¹⁸ Po zakonu so bila zločin oziroma prestopki zoper slovensko narodno čast "vsa namerno izvršena dejanja, ki jih sicer ni mogoče označiti za veleizdajo ali za pomoč okupatorju pri izvrševanju vojnih zločinov, ki pa so škodila ali bi utegnila škodovati ugledu in časti slovenskega naroda in njegovi odpornosti." (Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945).

z okupatorji in "domačimi izdajalci"; tistim, ki so bili leta 1941 na odgovornih položajih in so prispevali h kapitulaciji in k porazu Kraljevine Jugoslavije ter tistim, ki so bili v prijateljskih stikih s pripadniki okupacijskih vojsk in oblasti.

Za Slovenijo je bilo ustanovljeno eno sodišče narodne časti. Njegov sedež je bil v sodni palači v Ljubljani, posamezni petčlanski senati pa so zasedali v Ljubljani, Kranju, Novem mestu, Celju, Mariboru, na Ptuju in v Murski Soboti. Sodišče so sestavljali predsednik in tajnik ter člani (predsedniki senatov, sodniki laiki) in tajniki senatov.¹⁹ 13. junija 1945 je bil za predsednika Sodišča slovenske narodne časti imenovan nekdanji sodnik okrožnega sodišča v Ljubljani Alojzij Žigon,²⁰ za tajnika pa Jože Černe, referent za pravosodje pri narodnoosvobodilnem odboru Novo mesto. Takrat so bili imenovani tudi prvi člani in tajniki sodišča.²¹

Predsedniki in tajniki senatov so bili pravniki, nasprotno pa lahko na podlagi uradnih objav²² ugotovimo, da so bili za člane senatov imenovani večinoma kmetje, delavci in obrtniki, torej osebe brez pravne izobrazbe in znanj. Na ta način se je tudi v delovanju sodišča narodne časti uveljavilo načelo laičnega sodstva, saj je bilo sodišče organizirano po "načinu slovenskih narodnih sodišč". To pomeni, da je lahko postal član sodišča

vsak Slovenec z neomadeževano preteklostjo in ni nujno da je pravnik. Tako je zagotovljeno, da bo tudi pri sodišču narodne časti prišla do izraza ljudska volja, iz katere je zrasla naša narodna oblast in naša svoboda, ljudska volja, proti kateri so prvenstveno naperjeni vsi prestopki in zločini proti slovenski narodni časti.²³

Prva sodišča so bila organizirana na ta način jeseni 1944 na Dolenjskem, na podlagi že omenjenega odloka o ureditvi narodnih sodišč. Isti princip je uporabila komunistična oblast tudi po koncu vojne, pri organizaciji rednih sodišč jeseni 1945.²⁴

¹⁹ Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945; Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), SI_PAM/0721, Sodišče narodne časti Maribor (dalje: PAM/0721), šk. 18/1.

²⁰ Alojzij Žigon (1886–1964) je študiral pravo v Gradcu. Najprej se je kot sodnik zaposlil na sodišču v Komnu ter nadaljeval delo v Trstu in Podgradu. Po prvi svetovni vojni je bil sodnik v Sevnici in Litiji, nato na okrožnem sodišču v Ljubljani. Tam je bil odgovoren za zadeve pravosodne uprave, civilno-pravne zadeve in vodenje zemljiške knjige. Po ukinitvi Sodišča slovenske narodne časti je postal predsednik Vrhovnega sodišča Federativne Slovenije in funkcijo opravljal do upokojitve leta 1948 (Marjeta Oven, Maja Vavtar, *Vrhovno sodišče na Slovenskem skozi čas* (Ljubljana, 2016), str. 55, http://www.sodisce.si/mma_bin2.php?nid=2016122011481573&static_id=20161219134341, pridobljeno: 6. 8. 2019).

²¹ Uradni list SNOS in NVS, št. 9/1945.

²² Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945; št. 9/1945; št. 13/1945; št. 17/1945; št. 19/1945.

²³ "Kaznovanje zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast", *Slovenski poročevalec*, 7. junij 1945, št. 40, str. 4.

²⁴ Uradni list Demokratske federativne Jugoslavije, št. 67/1945.

Prva navodila o organizaciji in načinu dela sodišča narodne časti je poslal Žigon predsednikom senatov 28. junija. Opozoril je, da so procesi pomembni in občutljivi ter da morajo biti postopki pred sodiščem izpeljani čim hitreje. Zapisal je: "Delo, katero imamo opraviti, naj ima značaj udarnega dela. Završeno mora biti v najkrajšem času. /.../ Stvar sama je take narave, da mora biti čimprej spravljena z dnevnega reda, ker silijo v to druge nič manj važne naloge kot npr. ureditev rednih sodišč." Zato je pozval sodnike, naj razpisujejo razprave "na čimkrajši čas in naj se zmore dnevno čimveč dela".²⁵

Predsedstvo sodišča narodne časti je pošiljalo navodila predsednikom senatov ves čas delovanja sodišča. Večinoma so se nanašala na postopke in ravnanja z obtoženimi in obsojenimi, na izvrševanje izrečenih kazni po končanih razpravah ter na pisanje poročil.²⁶ Predsedniki senatov so morali poročati o poteku pomembnejših procesov, izrečenih kaznih in njihovem izvrševanju, številu obsojenih in težavah, s katerimi so se srečevali senati. Ohranjena so poročila o delovanju senatov v Mariboru, Murski Soboti in na Ptujju.²⁷

Prve razprave pred sodiščem narodne časti so se začele mesec dni po njegovi ustanovitvi, 4. julija 1945 v Mariboru in Ljubljani.²⁸ Ostali senati so z razpravami začeli nekaj dni kasneje. Od ustanovitve sodišča do prvih razprav so posamezni senati in javna tožilstva zbirali gradivo za procese (prijave). Istočasno je na podlagi prej omenjenega Kidričevega navodila potekala intenzivna propagandna akcija, v kateri so časniki objavili številne prispevke o narodni časti, narodnem izdajstvu in o tem, kakšno kazen si zaslužijo tisti, ki so (naj bi) sodelovali z okupatorji. Pisali so o odgovornosti posameznikov in pozivali ljudi, naj pomagajo pri odkrivanju "narodnih izdajalcev in zločincev".²⁹

²⁵ PAM, PAM 0721, šk. 18/1, navodilo 28. junija 1945.

²⁶ Prim.: PAM, PAM/0721, šk. 18/1, navodila 16. in 19. julija 1945.

²⁷ PAM, PAM/0721; SI_PAM/0719, Sodišče narodne časti Murska Sobota; Zgodovinski arhiv na Ptujju (ZAP), SI_ZAP/0606, Sodišče slovenske narodne časti, senat na Ptujju, 1945 (dalje: ZAP/0606).

²⁸ PAM, PAM/0721; Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), SI ZAL LJU 712, Sodišče slovenske narodne časti, senat v Ljubljani (dalje: LJU 712).

²⁹ Prim.: Josip Vidmar, "O narodni časti", *Ljudska pravica*, 8. junij 1945, št. 38, str. 1; "Odgovornost", *Ljudska pravica*, 12. junij 1945, št. 42, str. 2; "Krvniki slovenskega naroda pred sodiščem", *Ljudska pravica*, 14. junij 1945, št. 44, str. 2; "Sodišče narodne časti bo v bližnjih dneh pričelo z delom", *Ljudska pravica*, 21. junij 1945, št. 50, str. 3; J. P., "Sodišče slovenske narodne časti", *Vestnik mariborskega okrožja* (dalje: *Vestnik*), 21. junij 1945, št. 13, str. 5; "Kazen", *Ljudska pravica*, 23. junij 1945, št. 52, str. 1; "Če ne bi bili mi, bi bili drugi, še hujši...", *Vestnik*, 5. julij 1945, št. 19, str. 1; "Narod sodi", *Vestnik*, 10. julij 1945, št. 21, str. 2; "Razprava proti kulturbundovcem pred Sodiščem slovenske narodne časti v Mariboru dne 17. julija 1945", *Vestnik*, 19. julij 1945, št. 25, str. 3; "Narod sodi", *Vestnik*, 31. julij 1945, št. 30, str. 3. Več o tem: Mateja Čoh Kladnik, "Sodišče slovenske narodne časti: propaganda", *Dileme* 1, št. 1–2 (2017), str. 139–158.

Sodišče slovenske narodne časti na Ptuju

Na Ptuju sta sodila dva senata sodišča narodne časti, ki sta imela prostore v stavbi ptujskega odbora Osvobodilne fronte (OF). Predsedovala sta jima nekdanji sodnik okrajnega sodišča iz Ljubljane Hubert Repovš³⁰ in sodni pripravnik v Ljubljani dr. Ljubo Drnovšek.³¹ Tajniki ptujskih senatov so bili odvetniški pripravnik iz Ljubljane dr. Rastko Močnik,³² sodni pripravnik iz Maribora Zvonimir Gaberšček³³ in odvetniški pripravnik s Ptuja Ivan Tobias.³⁴

Člani (sodniki laiki) ptujskih senatov so bili kmet in član okrajnega odbora OF Franc Belšak s Ptuja, gospodinja Terezija Cucek s Ptuja, mlinar iz Zgornje Brega pri Ptuju in načelnik odseka za trgovski promet ptujskega okrajnega odbora OF Marko Korošec, zidar Florjan Merc iz Podlesnika, "posestniški sin" Franc Orban iz Ormoža, kmet Janez Prevoršek iz Žetal, zobozdravnik in član okrajnega odbora OF Ciril Rajh iz Ljutomera, mlinar iz Cezanjevcev in član okrožnega odbora OF v Mariboru Janko Ribič, članica narodnoosvobodilnega odbora v Mariboru Ženka Sagadin ter železničar in mizar Leopold Voda iz Nove vasi.³⁵ Pisarniška dela je opravljala tajnica Nada Brumen.³⁶

Predsedniki, tajniki in člani senatov sodišča narodne časti so morali priseči. Prvi člani ptujskih senatov so prisegli pred predsednikom Žigonom in tajnikom Černetom 5. julija, ostali do sredine julija pred predsednikoma in tajniki ptujskih senatov.³⁷ Na podlagi zapisnikov o zaprisegi so dobili ustrezne dekrete o imenovanju in so lahko začeli soditi.

Javni tožilec za mariborsko okrožje Jože Pavličič je 6. julija postavil za tožilca domačina Viktorja Kneza; njegova naloga je bila zbrati dokazni material, pripraviti postopke in zagovarjati obtožnice pred ptujskima senatoma.³⁸ Poleg njega so v pripravljalnem postopku in na glavnih obravnavah kot javni tožilci sodelovali še Dušan Breznik, Stane Novak in dr. Vrbnjak.³⁹

Tako oba predsednika ptujskih senatov kot tajnika Tobias in Gaberšček so nekajkrat nastopili tudi kot člani senatov. Kot kaže, so na ta način reševali nezadostno število članov senatov, ki so bili potrebni za izvedbo glavnih obravnav,

³⁰ Repovš je bil imenovan za tajnika sodišča z odlokom Predsedstva SNOS-a 13. junija 1945 (Uradni list SNOS in NVS, št. 9/1945). Uradnega imenovanja za predsednika sodišča nismo našli.

³¹ Drnovšek je bil imenovan za člana sodišča 29. junija 1945 (Uradni list SNOS in NVS, št. 13/1945).

³² V Uradnem listu dr. Josip Močnik (Uradni list SNOS in NVS, št. 9/1945).

³³ V Uradnem listu Gaberšek (Uradni list SNOS in NVS, št. 13/1945).

³⁴ V Uradnem listu Janže Tobias (Uradni list SNOS in NVS, št. 17/1945).

³⁵ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/1; Uradni list SNOS in NVS, št. 13/1945; št. 17/1945; št. 19/1945.

³⁶ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/2.

³⁷ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/1, zapisniki o zaprisegi.

³⁸ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/2.

³⁹ ZAP, ZAP/0606, kazenski spisi.

Ptuj ob koncu vojne leta 1945 (ZAP, SI_ZAP/0287, Skupnost borcev inženirske brigade 7. korpusa Narodnoosvobodilne vojske Slovenije, 1945)

ali se razprav iz različnih razlogov niso udeleževali. Kot sta poročala Drnovšek in Močnik, ki sta prispela na Ptuj 16. julija, sta lahko razpravo razpisala šele za 19. julij, saj ob njunem prihodu Repovševega senata ni bilo in nista imela dovolj članov, da bi sestavila senat.⁴⁰

Podobno težavo je imel Repovš 15. in 16. julija v Ljutomeru, kjer je bil za člana sodišča narodne časti imenovan samo Ribič. Ker je Ribič odšel na kongres OF v Ljubljano, Repovš ni mogel sestaviti senata, kar je onemogočalo izvedbo razprav. Zato je Repovš poslal na Ptuj avto, da bi pripeljal v Ljutomer Korošca. Ta ni prišel; iz dokumentov ni mogoče ugotoviti, zakaj. Zaradi pomanjkanja prevoznih sredstev ni bilo mogoče pričakovati, da bi sodnika pripeljali od drugod. Zato je Repovš na licu mesta imenoval Rajha za petega sodnika, sicer bi moral preložiti razpravo za najmanj en dan.⁴¹ O Rajhu je dal Ljutomerški odbor OF "najpovolnejša priporočila, zaradi česar upam, da ne bo zaprek glede naknadnega imenovanja Rajha Cirila za člana sodišča slovenske narodne časti". Po zaključku sodnih procesov v Ljutomeru je Repovš ocenjeval, da je bil Rajh "glede informacij pri razpravi koristen, ni pa mogel biti odločilen, tako da

⁴⁰ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 20. julija 1945.

⁴¹ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 16. julija 1945.

njegovo imenovanje pri končnem rezultatu razprave ni moglo biti škodljivo".⁴² Zato je prosil Žigona, naj poskrbi za njegovo imenovanje za člana senata,⁴³ kar se je tudi zgodilo.⁴⁴

Še preden sta ptujska senata začela z delom, je Repovš sestavil prvo poročilo in ga 7. julija poslal na sedež sodišča v Ljubljano.⁴⁵ V njem je predstavil razmere na širšem ptujskem območju med okupacijo ter opozoril na težave in dileme, s katerimi so se srečevali sodniki in tožilci pri pripravi gradiva za procese in procesiranju številnih osumljenih. Poročilo je pomembno predvsem zato, ker je Repovš v njem izpostavil temeljna izhodišča kaznovalne politike in smernice za delo senatov.

⁴² ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 18. julija 1945.

⁴³ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 16. julija 1945.

⁴⁴ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 20. julija 1945.

⁴⁵ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/2, poročilo 7. julija 1945.

Po prvi Repovševi oceni je tožilsko delo zaostajalo, kar se je kazalo v tem, da "pripravljalni postopek še ni bil izveden". Tožilec je uspel zaslišati le nekaj osumljenцев, ne pa tudi priče, ki jih bo moralo zaslišati sodišče na samih razpravah. Repovš je ocenjeval, da bo to "zavlačevalo" delo sodišča. Takšno stanje je bilo po njegovem mnenju posledica pomanjkanja ustreznega kadra (pravnikov!). Rešitev je videl v kadrovske okrepitvi tožilske ekipe z vsaj dvema pravnikom, "sicer v liniji javnega tožilstva dela ne bodo zmogli". Pomanjkanje kadra je na primer privedlo do situacije, ko je bila za 10. julij popoldne predvidena razprava proti 29 obtoženim, ki so bili "že pozvani v razpravno dvorano, obtožnice pa še ni".⁴⁶

Repovš je tudi zato ocenjeval, da bo delo sodišča "zelo težavno". Z analizo do tedaj zbranih prijav je osumljene razdelil v tri glavne skupine. Ugotavljal je, da je bilo največ prijav, ki so osumljene bremenile, da so opravljali različne funkcije v Štajerski domovinski zvezi (npr. vodje celic, blokov),⁴⁷ širili nacistično propagando ali so bili člani *Wehrmannschafta*.⁴⁸ Po podatkih, ki jih je sodišču narodne časti posredoval ptujski odbor OF, je bilo to članstvo v večini

⁴⁶ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/2, poročili 8. in 10. julija 1945.

⁴⁷ Štajerska domovinska zveza (*Steirischer Heimatbund*) je bila ustanovljena z odredbo šefa civilne uprave dr. Sigfrieda Uiberreitherja 10. maja 1941 in je bila med vojno edina dovoljena politična organizacija na slovenskem Štajerskem. Postopno naj bi prerasla v nacistično stranko, ki pa na tem območju ni bila nikoli ustanovljena. Njena glavna naloga je bila poskrbeti za popolno ponemčenje spodnještajerskih Slovencev in iz njih napraviti zveste državljane nemškega rajha (obsežna propagandna dejavnost, vzgoja prebivalstva v nacističnem duhu, organiziranje tečajev nemškega jezika). Na podlagi rasnega in političnega pregleda so postali posamezniki njeni dokončni (mariborski Nemci in dotedanji člani Kulturbunda) ali začasni člani. Dokončni člani so dobili rdeče izkaznice, začasni zelene. S članstvom v Štajerski domovinski zvezi je bilo povezano državljanstvo. Nemško državljanstvo so dobili vsi člani, ki so imeli 14. aprila 1941 stalno bivališče na Spodnjem Štajerskem. Začasni člani so dobili nemško državljanstvo na preklic, tisti, ki državljanstva niso dobili, pa so bili zaščitenci nemškega rajha. Organizacijsko je bila Štajerska domovinska zveza razdeljena na okrožja, v katerih so Nemci ustanovili krajevne skupine, ki so se delile v celice, te pa v bloke. Zvezno vodstvo je imelo sedež v Mariboru, na Ptujju je bilo okrožno vodstvo. Več o tem npr.: Irena Mavrič Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945* (Ljubljana 2007); Tone Ferenc, "Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno", v: *"Nemci" na Slovenskem*, ur. Dušan Nečak (Ljubljana, 2002), str. 100–106; Marjan Žnidarič, *Do pekla in nazaj. Nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945* (Maribor, 1997) (dalje: Žnidarič, *Do pekla in nazaj*), str. 79–91; Vlado Horvat, "Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund) v ptujskem okrožju", *Kronika* 40, št. 3 (1992), str. 214–218; Tone Ferenc, *Quellen zur Nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945* (Maribor, 1980), str. 41–42, 64, 76–78, 95–99, 309–315; Tone Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945* (Maribor, 1968) (dalje: Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika*), str. 210–218, 749–754; Tone Ferenc, "Politične in državljanske kategorije prebivalstva na Štajerskem pod nemško okupacijo", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 1, št. 2 (1960), str. 69–124.

⁴⁸ Več o tem npr.: Monika Kokalj Kočevar, "Vermanšaft na Gorenjskem", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 3 (2016), str. 677–707; Andrej Zorko, *Wehrmannschaft Štajerske domovinske zveze: zgodovinski razvoj in organiziranost na Spodnjem Štajerskem 1941–1945* (Ljubljana, 2011); Tone Ferenc, "Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem", v: *Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS* (Ljubljana, 1958), str. 81–157. *Wehrmannschaft* je bil organiziran kot polvojaška organizacija v okviru Štajerske domovinske zveze, in sicer po vzoru jurišnih oddelkov nacistične stranke (*Sturmabteilung*, SA). Vermani so lahko postali sposobni moški od 18. do 45. leta starosti. Cilj organizacije je bil vojaško vzgajati člane v nacističnem duhu ter tako prispevati k ponemčenju slovenske Štajerske. Na Ptujju je imel sedež II. bataljon Wehrmannschaft polka Spodnja Štajerska.

primerov "prisilnega značaja in so bili v taki organizaciji včlanjeni menda vsi sposobni moški". Zato sta se Repovš in Knez dogovorila, da tožilec obtoži tiste osumljene, "ki so v svojem delovanju pokazali večjo vnemo in navdušenost". Enaka je bila situacija glede oseb, ki so imele rdečo izkaznico Štajerske domovinske zveze. Takšne izkaznice so po podatkih sodišča dobile "le okupatorju poslušne in zanesljive osebe", od leta 1943 dalje pa "skoro vsi. V prvih letih pa so te legitimacije dobivali res taki, ki so do okupatorja kazali preveč hlapčevstva in stremuštva. V pregonu bo tožilec zato omenil le take primere." V drugo skupino je uvrstil prijave, ki so bremenile ženske, da so (naj bi) imele prijateljske in intimne stike s pripadniki okupatorske vojske in drugih nacističnih organizacij. Repovš je ugotavljal, da je ljudstvo takšno ravnanje "ostro obsojalo" in pričakovalo "pravično kazen". V tretji skupini pa so bili osumljeni, ki so (naj bi) z veseljem pričakali okupacijo. Stališče sodišča je bilo, da je šlo v teh primerih večinoma za Slovence, ki so živeli v zelo slabih materialnih in socialnih razmerah in so bili v Kraljevini Jugoslaviji "predmet izkoriščanja". Med okupacijo so se, tako Repovš, večinoma "približali narodno osvobodilni borbi" in jim sodišče ni imelo namena izreči visokih kazni. Zelo malo je bilo prijav o gospodarskem sodelovanju z okupatorjem, kar je bilo po mnenju sodišča posledica tega, da je nemški okupator v podjetja nameščal svoje ljudi. Zato je Repovš ocenjeval, da bo glede na opisane

značilnosti kraja nujna povezanost in medsebojna pomoč vseh sodelujočih faktorjev, kajti le na ta način bo možno rešiti vprašanje tako, kot to zahtevajo prilike, zlasti politično vzgojnega značaja. Zaradi tega bo sodišče prirejalo pogoste sestanke članov sodišča, obenem s predstavniki okrožnega odbora OF, sodelavcev tožilstva in predstavnikov Ozne.⁴⁹

Opisane razmere se do sredine julija niso spremenile. Kot sta po pregledu okoli 800 prijav takrat ugotavljala Drnovšek in Močnik, o marsikateri prijavi ni bilo mogoče razpravljati, saj bodisi niso vsebovale kaznivih dejanj po ZSNČ, bodisi so obdolženi krivdo zanikali, kar so potrjevale tudi priče. Ker sta ugotovila, da večje število oprostilnih sodb "ne vpliva dobro na občinstvo", se je Drnovšek z javnim tožilcem dogovoril, da bo tožilstvo v takih primerih odstopilo od pregona.⁵⁰

Omeniti je treba še en vidik, ki je vplival na kaznovalno politiko sodišča, namreč razvoj partizanskega gibanja, nastanek OF in ljudske oblasti na širšem ptujskem območju med vojno. Repovš je v več poročilih poudarjal, da se

⁴⁹ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/2, poročilo 7. julija 1945.

⁵⁰ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 20. julija 1945.

je razvilo partizansko gibanje dokaj pozno in še "to ne v takem obsegu" kot v Ljubljanski pokrajini in na Primorskem; enako je veljalo za OF. O nastanku ali razvoju ljudske oblasti v času vojne pa "tu ne more biti govora". Zato po njegovi oceni na širšem ptujskem območju "še ni vstala reakcija v pravem pomenu besede. /.../ Mišljenja sem, da je pri izvajanju našega sodstva v kolikor nam bo tu sploh moglo služiti za uničenje reakcije, biti skrajno previden." Sodišče narodne časti je sodilo večinoma politično nerazgledanim Slovincem, ki so med vojno sicer sodelovali z okupatorjem, vendar ne iz nacionalnih razlogov. Ocenjeval je, da ti ljudje niso niti "najmanj reakcionarni in bi se dalo prav iz njih s primernim postopkom napraviti naše najboljše ljudi. Če pa bomo zoper take slepo in v nerazumljivem nacijskem zaletu postopali prestrogo, bomo pomagali edine reakciji k njeni okrepitvi."⁵¹

Začetek postopkov pred ptujskima senatoma sodišča narodne časti

Postopek pred sodiščem narodne časti se je začel s prijavo posameznikov, javnega tožilca, Ozne, narodnoosvobodilnih odborov ali odborov OF. Na Ptuj, kot drugod po Sloveniji, so največ prijav vložili posamezniki. Te prijave je treba obravnavati zelo previdno, saj so jih lahko posamezniki podali iz maščevanja ali osebnih interesov. Na to je večkrat opozoril tudi Repovš, ko je ugotavljal, da so bile prijave iz osebnega maščevanja pogoste.⁵² Tako je na primer ptujski senat na razpravi 14. julija enega od obtoženih oprostil zaradi "nerazpoloženo-sti priče do obtoženega". Priča "na sodišče ni napravila dobrega vtisa" in se sodišče na podlagi njene izpovedi "ni moglo prepričati o obtoženčevi krivdi", saj je priča na razpravi pričala nasprotno od navedb v obtožnici. V drugem primeru je senat ocenil, da kaže prijava "maščevalni značaj" in je bila zato "popolnoma neosnovana".⁵³

Drnovšek in Močnik sta sredi julija ugotavljala, da je bil pripravljalni postopek zelo površen in pomanjkljiv. Prijave so bile zelo splošne, konkretnih obtožb je bilo malo, zaslišanih je bilo malo prič, tudi sama zaslišanja so bila pre malo konkretna. Zato sta 17. julija sklicala informativni sestanek s predstavniki okrajnega odbora OF, predstavnikom Ozne in namestnikom javnega tožilca. Ugotovila sta, da je bil glavni vzrok za takšno stanje ta, da so dobili aktivisti krajevnih odborov OF prekratek rok za zbiranje prijav: "Naloženo jim je bilo, da morajo vse prijave zbrati v 24 urah." Prav tako sta ugotavljala, da niso dobili dovolj natančnih navodil za delo in ocenila, da bi bilo njihovo delo uspešnejše,

⁵¹ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 18. julija 1945.

⁵² Prav tam.

⁵³ ZAP, ZAP/0606, šk. 1/4, Snč 4/45.

"če bi se stvar opravila s temeljito predpripravo in ne s tako naglico".⁵⁴

Na podlagi zbranih prijav je tožilstvo opravilo zaslišanja osumljenih in prič, ki so bila kratka in so potekala hitro. Osumljeni so večinoma podali kratke izjave, v katerih so odgovorili na očitke iz prijav. Nato je tožilstvo sestavilo obtožnice, ki so jih tožilci zagovarjali na javnih obravnavah. V več primerih je na obtožnicah pri posameznih obtoženih pripisano, kakšno kazen naj izreče sodišče.⁵⁵ Sklepamo lahko, da je ta navodila napisal tožilec, ki je sestavil obtožnico in ugotovimo, da sta senata tem navodilom večinoma sledila.

Najpogostejša obtožba je bila, da so posamezniki "v času sovražne okupacije prevzeli razne funkcije v sovražnih, izdajalskih političnih in vojaških organizacijah ter svojo službo vršili vestno in z vnemo sodelovali pri uresničenju ciljev teh organizacij".⁵⁶ Na ta način so pomagali "okupatorju pri uničevanju slovenskega naroda /.../ in so s tem škodovali ali vsaj utegnili škodovati ugledu in časti slov. naroda in njegovi odpornosti".⁵⁷

Posamezniki so bili tako obtoženi, da so opravljali funkcije v okupatorjevih organizacijah (npr. Štajerska domovinska zveza, *Wehrmannschaft*, *Volkssturm*); da so bili člani Kulturbunda,⁵⁸ nacistične stranke, nemške vojske, zaščitnih oddelkov (SS), organizacije *Todt* ali da so sodelovali z gestapom. Obtoženi so bili, da so sodelovali v komisiji za izseljevanje Slovencev in upravljali posestva izseljenih oseb, delovali v uradu za utrjevanje nemštva na Spodnjem Štajerskem ter svetovali županom, ki so vodili okupacijske občine. Pogoste so bile obtožbe, da so posamezniki "zagriženi in navdušeni hitlerjanci in nemčurji", da so širili propagando za nacizem in proti partizanskemu gibanju ter ovajali, izdajali in sramotili zavedne Slovence. Ženske so bile največkrat obtožene, da so se dru-

⁵⁴ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 20. julija 1945.

⁵⁵ Prim: ZAP, ZAP/0606, šk. 2/1, Snč 6/45; šk. 2/4, Snč 8/45; šk. 3/4, Snč 14/45; šk. 3/5, Snč 15/45; šk. 4/1, Snč 16/45; šk. 4/4, Snč 19/45.

⁵⁶ Prim.: ZAP, ZAP/0606, šk. 1/2, Snč 2/45.

⁵⁷ Prim.: ZAP, ZAP/0606, šk. 3/4, Snč 14/45.

⁵⁸ Delovanje Kulturbunda (*Schwäbisch-Deutscher Kulturbund*) se je v Sloveniji razmahnilo po letu 1931. Organizacija je združevala pripadnike nemške manjšine. Organizirala je kulturne prireditve, plesne tečaje, izlete, predavanja ipd. Vodstvo Kulturbunda je leta 1935 razpustilo organizacije Kulturbunda po vsej državi; z dovoljenjem jugoslovanskih oblasti je bilo njegovo delovanje obnovljeno oktobra 1939. V Dravski banovini je bilo do marca 1941 organiziranih pet okrožnih vodstev, in sicer v Mariboru, Celju, na Ptuj, v Kočevju in Ljubljani. Člani so sodelovali pri pripravi seznamov izobražencev in zavednih Slovencev, po začetku vojne pa pomagali pri njihovih aretacijah in izseljevanju. Maja 1941 je bil Kulturbund vključen v Štajersko domovinsko zvezo. Več o tem npr.: Metka Gelt, *Vpliv Kulturbunda na nemška društva v Mariboru (1930–1939)* (Maribor, 2011); Gregor Jenuš, *Ko je Maribor postal slovenski: iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v prevratni dobi* (Maribor, 2011); Ljubica Šuligoj, "Ptujsko nemštvo in Kulturbund: Ptuj pred sedmimi desetletji", *Štajerski tednik* 64, št. 29 (2011), str. 13; Daniel Pukl, *Društva in organizacije mariborskih Nemcev med 1918 in 1941* (Maribor, 2005); "Nemci" na Slovenskem 1941–1955, ur. Dušan Nečak (Ljubljana, 2002); Žnidarič, *Do pekla in nazaj*, str. 38–44, 57–60; Ljubica Šuligoj, "Ormoški Nemci med obema vojnama", v: *Ormož skozi stoletja III* (Ormož, 1988), str. 203–231; Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika*, str. 103–107; Dušan Biber, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941* (Ljubljana, 1966).

žile s pripadniki nemške vojske ali drugih okupatorjevih organizacij, imele z njimi prijateljske in intimne stike, nekatere tudi otroke.⁵⁹

Procesi: javne razprave in obsodbe

Ko je javno tožilstvo vložilo obtožnico, je predsednik senata razpisal glavno obravnavo. Prva razprava pred senatom sodišča narodne časti na Ptuj, ki mu je predsedoval Repovš, je bila 9. julija. Začela se je ob 15. uri in je trajala eno uro. Sodišče je sodilo osmim osebam, in sicer na podlagi obtožnice, ki jo je tožilstvo vložilo dan prej; obtožnica jih je bremenila, da naj bi bili "zagriženi hitlerjanci in kot taki javno hvalili nacistični red".⁶⁰ Razprave so potekale v dvorani Titovega doma, ki je bila dovolj velika, "da se bo moglo razprav udeležiti primerno število ljudstva, zlasti pa aktivistov OF v Ptuj, med katerimi vlada za te razprave veliko zanimanje".⁶¹

Ptujska senata sta sodila tudi v Ljutomeru (15. in 16. julija, 2. avgusta), Ormožu (17. in 31. julija) in Slovenski Bistrici (3. avgusta). Pri izvedbi teh procesov je članom senatov povzročalo največ težav samo potovanje, saj so bile ceste in železnice porušene, avtomobilov pa ni bilo. Zato so potovali iz kraja v kraj z gasilskimi in tovornimi avtomobili.⁶²

Na isti razpravi je bilo običajno obsojenih več oseb, razprave pa so lahko trajale tudi več ur. Glede na število obtoženih in potek obravnav lahko sklepamo, da so imeli obtoženi dejansko zelo malo časa za zagovor. Da je bil postopek pred sodiščem narodne časti hiter, priča tudi dejstvo, da so bile razprave večkrat isti dan, kot je bila vložena obtožnica.⁶³

Na razpravi je najprej javni tožilec prebral obtožnico. Nato je predsednik senata pozval obtožene k zagovoru. Njihovi zagovori so bili običajno enaki izpovedim na zaslišanjih. Vsi so se zagovarjali sami, noben obtoženi ni imel zagovornika, čeprav je ZSNČ to dopuščal. Nato je javni tožilec predstavil dokazni material, tj. prijave ter zaslišanja osumljencev in prič, in predlagal kazen. Po kratkem in tajnem posvetu je predsednik senata izrekel sodbo "V imenu slovenskega naroda", ki je bila takoj izvršna.⁶⁴

⁵⁹ ZAP, ZAP/0606, obtožnice.

⁶⁰ ZAP, ZAP/0606, šk. 1/1, Snč 1/45.

⁶¹ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/2.

⁶² ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 18. julija 1945.

⁶³ Tako je bilo, na primer, 10. in 12. julija na Ptuj, ko se je na dveh razpravah zagovarjalo 39 obtoženih; 17. julija, ko je ptujski senat posloval v Ormožu in je sodil 26 osebam; 2. avgusta pa je tožilec vložil obtožnico proti 9 osebam in isti dan je ptujski senat opravil razpravo v Ljutomeru proti skupaj 13 obtoženim (ZAP, ZAP/0606, šk. 1/2, Snč 2/45; šk. 2/1, Snč 6/45; šk. 4/2, Snč 17/45).

⁶⁴ ZAP, ZAP/0606, razpravni zapisniki; Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945.

Razprave so potekale v dvorani Titovega doma, ki je bila pred letom 1941 prizorišče zborovanj Kulturbunda (Katja Zupanič et al., *Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptuju* (Ptuj, 2017), str. 11; fotografijo hrani Pokrajinski muzej Ptuj Ormož)

Razprave so bile javne. Spremljali so jih domačini, med občinstvom pa je bilo veliko aktivistov OF, ki so se udeležili razprav tudi na poziv sodišča. Poslušalci so pogosto komentirali potek razprav in se med razpravami oglašali, večinoma v prid obtoženih. Tako je bilo na primer na procesu proti 29 obtoženim na Ptuju 19. julija:

Med razpravo so se v prid ali pa v škodo obt. oglašali k besedi razni prebivalci krajev, iz katerih so doma obtoženci. V kolikor so navajali nova dejstva in so bile njihove izpovedi važnejše, je sodišče vzelo njihovo izpoved na zapisnik. V ostalem pa je sodišče njihove izpovedbe sprejelo le kot podkrepitev izpričanih dejstev.⁶⁵

O tem je poročal Drnovšek predsedstvu sodišča narodne časti po končanem procesu, ko je poudaril tudi, da so k uspešni izvedbi procesa v veliki meri prispevali sodniki laiki:

⁶⁵ ZAP, ZAP/0606, šk. 2/2, Snč 7/45.

Sojenje nam je bilo zelo olajšano, ker so sodniki lajiki, med njimi zlasti tov. Sagadin Ženka, vsak posamezen primer že od preje dobro poznali, pa tudi številni navzoči aktivisti, katere smo po okrajnem odboru OF pozvali, da se udeleže razprave, so pomagali vsak primer razčistiti do kraja. Po vzgledu aktivistov ohrabreni so se tudi drugi ljudje oglašali k besedi, tako da je bil vzpostavljen popoln kontakt med publiko in sodnim zborom, razprava je tako dobila obeležje javne izpovedi in je razglašena sodba v splošnem odgovarjala čutu pravičnosti vseh navzočih.⁶⁶

Podobno je bilo 3. avgusta v Slovenski Bistrici, ko je senat pod Repovševim vodstvom sodil 38-im osebam. Med razpravo, ki je trajala ves dan, od 8. 30 do 17. 30 ure, so se oglašali prisotni, npr.: "Oglasi izmed publike partizan, ki pove, da je slišal, da je obtoženka podpirala OF in da je ščitila nekega Slovenca, da ga niso odpeljali." In podobno: "Mlade tovarišice iz publike se oglase ter povedo, da obt. slovenske mladine ni zatirala, da je govorila slovensko." Ali: "Oglasi se publika, ki pove, da obt. skriva moža, mu nosi hrano in da je bil njen mož prvi, ki je gnal policijo nad partizane."⁶⁷

Sodišče narodne časti je lahko izreklo naslednje kazni: kazen izgube narodne časti (začasno ali trajno),⁶⁸ kazen lahkega ali težkega prisilnega dela za največ 10 let ter kazen zaplembe premoženja v korist države (delna ali popolna).⁶⁹ Kazen težkega prisilnega dela in popolne zaplembe premoženja je smelo sodišče izreči samo v primerih, ko je ugotovilo, da gre za težje kaznivo dejanje, tj. za zločin.

Sodišče je moralo o izrečenih kaznih obvestiti upravne organe. O kazni izgube narodne časti obveščalo krajevni ali mestni narodnoosvobodilni odbor oziroma odbor OF, kjer je imel obsojeni stalno bivališče in zaposlitev. To je bilo pomembno zaradi "pravilnega vodstva volilnih imenikov".⁷⁰ Tisti, ki so bili obsojeni na kazen izgube narodne časti, so namreč izgubili volilno pravico in so bili izbrisani iz volilnih imenikov.

Predsedniki senatov so morali pošiljati sezname vseh obsojenih na kazen prisilnega dela na sedež sodišča narodne časti v Ljubljano. En izvod je obdržalo predsedstvo sodišča, drugega pa je poslalo ministrstvu za notranje zadeve, ki je skrbelo za izvršitev kazni. Sezname so morali biti izdelani posebej za lahko in posebej za težko prisilno delo.⁷¹ Obsojeni so kazen prisilnega dela prestaja-

⁶⁶ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 20. julija 1945.

⁶⁷ ZAP, ZAP/0606, šk. 4/1, Snč 16/45.

⁶⁸ Kazen izgube narodne časti je bila redna kazen, ki jo je sodišče izreklo vsem obsojenim in je pomenila "izključitev od javnega udejstvovanja, izgubo pravice do javnih služb, poklicev in dostojanstev, izgubo vseh državljanskih in političnih pravic".

⁶⁹ Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945.

⁷⁰ PAM, PAM/0721, šk. 18/1, navodilo 19. julija 1945.

⁷¹ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3; PAM/0721, šk. 18/1, navodilo 24. julija 1945.

li v ptujskih in ljutomerskih zaporih, nekaj tudi v koncentracijskem taborišču Strnišče pri Ptuj. Večinoma so opravljali "javna dela", npr. sodelovali pri obnovi porušenih objektov in izgradnji prometne infrastrukture, ali "domača hišna dela v zaporu".⁷²

O kazni zaplembe premoženja je moralo sodišče narodne časti obvestiti okrajno sodišče, če ga ni bilo, pa delegata ministrstva za pravosodje pri okrajnem sodišču obsojenčevega stalnega bivališča, ki je bil zadolžen za izvedbo zaplembe. O izrečenih zaplembi premoženja sta morala biti obveščena tudi Komisija za upravo narodne imovine v Ljubljani ter okrajni narodnoosvobodilni odbor ali odbor OF obsojenčevega stalnega bivališča.⁷³

Pri izreku kazni je sodišče upoštevalo oteževalne in olajševalne okoliščine. Med najpogostejšimi oteževalnimi okoliščinami sta ptujska senata izpostavljala nepriznanje krivde in "zakrknjenost" obtoženih, da so obtoženi prevzeli funkcije v okupatorjevih organizacijah takoj po okupaciji, težke (hude) posledice, ki (naj bi) jih je imelo dejanje za posameznike in širšo skupnost, sebičnost, špekulativnost in koristoljubje obtoženih. Okoliščine, ki so najpogostejše vplivale na izrek nižjih kazni, pa so bile: slab socialni položaj obtoženih, nepreskrbljeni in mladoletni otroci, (delno) priznanje "krivde", podpora partizanskemu gibanju, politična nerazgledanost, mladoletnost ali visoka starost obtoženih, stopnja splošne izobraženosti in razgledanosti, slabo zdravstveno stanje (bolezen).⁷⁴ Utemeljitev obsodilnih sodb so sledile utemeljitvam obtožnic.

V več primerih je sodišče izreklo tudi oprostilne sodbe. Kot smo že omenili, sta, poleg zgoraj omenjenih okoliščin, na izrek oprostilnih sodb vplivali politična situacija med okupacijo in socialno stanje obtoženih. Sodišče je npr. oprostilo deset deklet, delavk in poljedelk, ki so bila obtožene, da naj bi imele prijateljske in intimne stike s pripadniki nemške vojske in kozaki, nekatere tudi otroke. Tožilec je v obrazložitvi obtožnice zapisal:

Vse te navedene obtoženke so imele intimna in ljubavna razmerja z nemškimi okupatorji brez ozira na to, ali so bila z posledicami ali ne, kažejo pa pokvarjenost skozi in skozi in javno zgražanje ljudstva zahteva, da se ohrani čast slovenskega naroda. /.../ Vse te kršiteljice morale in kršiteljice največje nacionalne zavednosti so zakrivile nečastna dejanja ter se tako umazale v svojem materinstvu. /.../ Javno zgražanje ljudi zahteva, da se zaščiti in zajamči čast slovenskega naroda.⁷⁵

Repovšev senat ni sledil tožilčevemu mnenju in je vseh deset deklet opro-

⁷² Prim.: ZAP, ZAP/0606, šk. 2/5, Snč 10/45; šk. 4/7, Snč 22/45.

⁷³ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3; PAM/0721, šk. 18/1, navodilo 19. julija 1945.

⁷⁴ ZAP, ZAP/0606, sodbe.

⁷⁵ ZAP, ZAP/0606, šk. 1/5, Snč 5/45, obtožnica.

stil. Repovš je ocenil, da so takšna dejanja vredna obsodbe, če "izvirajo iz nečasti – sebičnih ali kakršnihkoli sličnih nagibov – in pa takrat, če gre za razmerja z izrazitimi nasprotniki našega osvobodilnega gibanja".⁷⁶ Senat v predloženem gradivu ni našel obremenilnih okoliščin ali dokazov. Odločitev je utemeljil s tem, da so bile obtožene večinoma "socijalno vedno zapostavljene ter v ostalem politično popolnoma nerazgledane". Njihova dejanja so bila po mnenju sodišča "posledica človeških čustev" in če so bila dekleta videna v družbi kozakov (ki jih je bilo na tem območju veliko), "iz tega še ni sklepati, da so se vlačile s kozaki". Po mnenju sodišča se je takšna domneva ustvarila ravno zaradi njihovega slabega socialnega položaja: "Krivično bi bilo zaključiti, da so dekleta šibkega socialnega stanja brez vsakega nacionalnega ponosa in morale."⁷⁷

Po končanih procesih je Repovš ocenjeval, da je oprostilna sodba

zbudila pri meščanskih punčarah malo nezadovoljstva, je pa imela po mojem po drugi strani to dobro posledico, da smo s to gesto osebna obračunavanja med ptujskimi gospodičnami, ki bi prav gotovo izvirala iz osebnih razlogov pa tudi zavisti, za vselej preprečili. To je tudi edino prav, saj menda naša kri ni tekla zato, da bomo z zadevnim sodstvom ugotavljali, katera od deklet je bila dovolj nacionalno 'ponosna'.⁷⁸

Takšno odločitev sodišča je predsednik senata utemeljil takole:

Iz vsega navedenega smatram, da bi bil postopek, ki bi nasprotoval zgoraj navedenim smernicam našemu pokretu skrajno škodljiv, zato se bom teh smernic pridrževal tudi v bodoče, ne glede na kakršnekoli očitke, ki morajo priti samo iz nepoučene strani. Če pa naslov misli, da so smernice, ki sem si jih začrtal za pot, nepravilne, vljudno prosim, da me odpokliče.⁷⁹

Senata na Ptuju sta sodila posameznikom, med njimi je bilo največ malih kmetov. Podobno je bilo v Mariboru, Murski Soboti in Celju, kjer je bilo obsojenih tudi več malih obrtnikov.⁸⁰ Nasprotno pa so senati sodišča narodne časti v Ljubljani sodili tudi vodilnim predstavnikom gospodarskih podjetij, izobražencem in tistim, ki so se med vojno politično udeleževali (npr. procesi proti članom Sosveta Ljubljanske pokrajine, proti lastnikom in solastnikom tiskar-

⁷⁶ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 18. julija 1945.

⁷⁷ ZAP, ZAP/0606, šk. 1/5, Snč 5/45.

⁷⁸ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, poročilo 18. julija 1945.

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ Prim.: PAM, PAM/0721 in PAM/0719; Zgodovinski arhiv Celje, SI ZAC 0727, Sodišče slovenske narodne časti, senat v Celju, 1945.

skih in knjigotrških podjetij iz Ljubljane),⁸¹ ter kulturnim delavcem (npr. proces proti članom Narodnega gledališča).⁸²

Epilog

Sodišče slovenske narodne časti je bilo ukinjeno z *Zakonom o ukinitvi sodišča slovenske narodne časti*, ki ga je sprejelo Predsedstvo SNOS-a 24. avgusta 1945. Istočasno je bil sprejet *Ukaz o pomilostitvi oseb, obsojenih po zakonu o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast*. Oba predpisa sta bila uradno objavljena dan kasneje.⁸³ Na podlagi ukaza o pomilostitvi je bila vsem, ki so bili do dneva njegove objave obsojeni po ZSNČ, v celoti odpuščena kazen lahkega ali težkega prisilnega dela. Senati so morali izdelati ustrezne sezname tistih, ki jim je bila odpuščena kazen prisilnega dela ter jih poslati ministrstvu za notranje zadeve in predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti.⁸⁴ Pravne posledice kazni izgube narodne časti so bile omejene na izgubo političnih in državljanskih pravic, kazen zaplembe premoženja pa je ostala v veljavi.

Ob ukinitvi Sodišča slovenske narodne časti je njegovo predsedstvo izdalo navodila za pripravo končnega poročila o delu. Na podlagi teh navodil je Drnovšek 28. avgusta končno poslal poročilo o delu ptujskih senatov. V manj kot dveh mesecih sta ptujska senata obravnavala 382 oseb. V Ljutomeru je sodišče sodilo 41 obtoženim, v Ormožu 40 in v Slovenski Bistrici 38 obtoženim; ostale je obravnavalo sodišče na Ptuju. Sodišče je 308 obtoženih obsodilo, 74 pa oprostilo. Kot redno kazen je sodišče vsem obsojenim izreklo kazen izgube narodne časti, in sicer trajno v 28-ih primerih, začasno pa 280-im obsojenim. Kazen prisilnega dela je izreklo 134-im osebam, in sicer lahko prisilno delo 110-im in težko 18-im obsojenim. Kazen zaplembe premoženja je bila izrečena v 46-ih primerih; delna zaplemba premoženja 6-im osebam, popolna pa 40-im obsojenim. Šest obtoženih je predalo vojaškemu sodišču, obravnavalo pa je tudi dva mladoletnika, ki jima je izreklo ukor.⁸⁵

Po objavi ukaza o pomilostitvi je posla tajnik sodišča narodne časti Černe predsednikom senatov telegram z naslednjim navodilom: "Temeljem pomilostitvenega ukaza Predsedstva SNOS-a odredite takoj izpustitev na svobodo vseh vaših obsojencev, prekličite vse rasprave, izdelajte tehnično vse spise."⁸⁶ Na

⁸¹ Prim.: ZAL, LJU 712, šk. 2/7, Snč 1/45; šk. 12, Snč 503/45.

⁸² Prim.: ZAL, LJU 712, šk. 2/11, Snč 5/45; šk. 8/143, Snč 158/45.

⁸³ Uradni list SNOS in NVS, št. 29/1945.

⁸⁴ Prim.: ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3.

⁸⁵ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3, končni sumarični pregled 28. avgusta 1945.

⁸⁶ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3.

Sodišče slovenske narodne časti
senat v P t u j u .

Su 66/45

Predsedniku

sodišča slovenske narodne časti .

v

L j u b l j a n i .

/ Sočna palača /

Potrjujem prejem Vašega navodila o končnem sumaričnem pregledu Su 142/45 z dne 24.8.1945 s priloženim obrazcem ter danes ob 8.15 uri prejem Vaše brzojavke glede izpustitve vseh obsojencev. Odredbo o izpustitvi sem izdal takoj.

V smislu prejetih navodil pošiljam sledeči:

končni sumarični pregled:

Zadnja zap. št. v Snč vpisniku je	22
Skupno število obtožencev je	391
Število oseb po čl. 3 ZKNC obsojenih je	308
Število obsojencev na kazni izgube nar. časti:	
a/ za trajno	29
b/ za časno	280
Skupaj	308
Število oseb obsojenih na kazni zaplembe imetka v korist države:	
a/ popolne	40
b/ delne	6
Skupaj	46
Število oseb obsojenih na kazni prisilnega dela:	
a/ lahkega	113
b/ težkega	21
Skupaj	134
Število oseb oproščenih od vsake kazni ali obtožbe	74
Število obtožencev, glede katerih se je izrekla nepristojnost po čl. 5 ZKNC	6
Število mladoletnikov zoper katere so bile izrečene mere iz § 28 kaz. zakona	2

Končno poročilo o delovanju ptujskih senatov Sodišča slovenske narodne časti, 28. avgusta 1945 (ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3)

podlagi tega telegrama je Drnovšek 28. avgusta odredil izpustitev 14 obsojenih, ki so bili zaprti v ptujskih zaporih in treh, ki so kazni prestajali v ljutomerskih.⁸⁷

Repovš je 29. avgusta predal spise ptujskih senatov delegatu ministrstva za pravosodje pri okrajnem sodišču na Ptuju z zaprosilom, naj jih izroči vrhovnemu sodišču v Ljubljani, če bo to tako zahtevalo.⁸⁸ Nerešene primere so po ukinitvi sodišča narodne časti obravnavala pristojna okrožna sodišča, ki so bila vzpostavljena do konca septembra 1945, in sicer po *Zakonu o kaznivih dejanjih zoper narod in državo*.

⁸⁷ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/1.

⁸⁸ ZAP, ZAP/0606, šk. 5/3.

Za povojno komunistično oblast je bilo delovanje Sodišča slovenske narodne časti poleti 1945 zelo pomembno predvsem z vidika izrečenih kazni, ki so imele dolgoročne posledice. Po razglasitvi pomilostitve konec avgusta so kazni zaplembe premoženja v korist države in izgube političnih pravic ostale v veljavi. Kazen odvzema državljanskih in političnih pravic je pomenila tudi izgubo volilne pravice, kar pomeni, da so bili obsojeni črtani iz volilnih imenikov in se zato niso mogli udeležiti volitev v narodnoosvobodilne odbore avgusta 1945 in novembrskih volitev v ustavodajno skupščino. Odvzem volilne pravice s sodbami sodišča narodne časti je tako olajšal čiščenje volilnih imenikov. Zaplembe premoženja so olajšale delo pri kasnejših nacionalizacijah in pripomogle k nastanku državnega sektorja gospodarstva, tako na področju industrije, rudarstva in trgovine kot na področju kmetijstva.

O ZSNČ je odločalo tudi Ustavno sodišče Republike Slovenije leta 1998 in v odločbi zapisalo, da so bile določbe "v času nastanka in uporabe tega zakona v neskladju s splošnimi pravnimi načeli, ki so jih v času njihove uveljavitve priznavali civilizirani narodi, kolikor so zaradi svoje nedoločnosti predstavljale podlago za arbitrarno uporabo zakona". ZSNČ je določal kazniva dejanja, ki so bila storjena pred njegovo uveljavitvijo. V zvezi s tem je Ustavno sodišče dopustilo odstop od načela prepovedi retroaktivnosti: "Retroaktivnost v tem času je imela svoj legitimni temelj v tem, da so se v času druge svetovne vojne pojavili delikti, ki si jih prejšnji zakonodajalci niso mogli niti zamisliti, kaj šele predvideti". Niso pa bile določbe zakona v celoti retroaktivne, saj so bila nekatera kazniva dejanja kot taka opredeljena že v *Kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije* (1929).⁸⁹

Odločba ustavnega sodišča je posebej pomembna tudi zato, ker je sodišče v njej razmejilo dogajanje po drugi svetovni vojni v zahodni Evropi in v Jugoslaviji/Sloveniji. V Sloveniji, v nasprotju z zahodnoevropskimi državami, totalitarnega fašističnega in nacističnega sistema ni nasledil demokratičen in svoboden sistem. Zmagi nad fašizmom in nacizmom je sledil nov val nasilja, tokrat komunističnega. Takratni ustavni sodnik dr. Lovro Šturm je v pritrdilnem ločenem mnenju zapisal, da "politični sistem, ki ga je vzpostavila z odkritim fizičnim nasiljem komunistična partija in ki ga je s prikritimi oblikami nasilja vzdrževala vse do volitev v letu 1990, ni prinesel svobode."⁹⁰

Ta odločba ustavnega sodišča je podlaga za obnovo kazenskih procesov, ki so bili pravnomočno končani pred Sodiščem slovenske narodne časti poleti 1945, saj ne določa zastaralnega roka.

⁸⁹ <http://odlocitve.us-rs.si/sl/odlocitev/US19130?q=sodi%C5%A1%C4%8De+narodne+%C4%8Dasti>, pridobljeno: 5. 8. 2019.

⁹⁰ Prav tam.

Mateja Čoh Kladnik

THE COURT OF SLOVENIAN NATIONAL HONOUR IN PTUJ

SUMMARY

At the beginning of June 1945, the Court of Slovenian National Honour was established. It tried individuals accused of collaborating politically, propagandistically, culturally, artistically, economically, legally, or administratively with the occupiers during the war; individuals who held positions of responsibility in 1941 and contributed to the capitulation and defeat of the Kingdom of Yugoslavia; and those who had friendly relations with members of the occupying armies and authorities.

The Court had its seat in Ljubljana, and individual five-member chambers operated in Ljubljana, Kranj, Novo mesto, Celje, Maribor, Ptuj, and Murska Sobota. The chairs and secretaries of the chambers were jurists, and the members of the chambers were laymen – persons without legal qualifications. There were two chambers in Ptuj chaired by Hubert Repovš and dr. Ljubo Drnovšek. The first indictment against eight persons was filed on July 8, 1945, and the following day the first hearing was held by the chamber.

Individuals were accused of serving in occupying organizations (*Steirischer Heimatbund*, *Wehrmannschaft*, *Volkssturm*); that they were members of the *Kulturbund*, the Nazi Party, the German Army, the *Schutzstaffel*, or that they collaborated with the Gestapo. They were charged with having participated in the commission for the expatriation of Slovenians, having managed estates of expatriates, and being active in the office for the consolidation of Germanhood. Also frequent were accusations of spreading propaganda for Nazism and against the partisan movement and covering, betraying and dishonouring nationally conscious Slovenians. Women were accused of hanging out and having friendly and intimate contact with men of the occupying army.

The proceedings before the court were prompt; several persons were sentenced at the same hearing, with very little time to defend themselves. The hearings were held several times on the same day – as the charges were filed. The Court of National Honour imposed the following penalties and/or sentences: loss of national honour (temporary or permanent), light or heavy forced labour for a maximum of 10 years, and confiscation of property (partial or complete). In less than two months, the Ptuj chambers tried 382 people, 308 of which were found guilty and 74 were acquitted. All the convicted were stripped of their national honour. 134 persons were sentenced to forced labour, and 46 had their property confiscated.

The Court of Slovenian National Honour was abolished by a special law on August 24, 1945. At the same time, a pardon order was issued for those who had been sentenced to forced labour. The sentenced person was sentenced to the full sentence of light or heavy forced labour. The legal consequences for those who were stripped of their national honour were limited to the loss of political and civil rights. The confiscation penalty remained in force. The imposed penalties had long-term consequences. The loss of civil and political rights also meant the loss of voting rights. Those impacted were removed from electoral rolls and could not participate in the 1945 elections. The seized properties contributed to the emergence of the state sector of the economy and facilitated work in later nationalizations.

VIRI IN LITERATURA

- ARS – Arhiv Republike Slovenije**, SI AS 1589 III, fond Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, 1945–1990.
- PAM – Pokrajinski arhiv Maribor**, SI_PAM/0719, fond Sodišče narodne časti Murska Sobota.
- PAM – Pokrajinski arhiv Maribor**, SI_PAM/0721, fond Sodišče narodne časti Maribor.
- ZAC – Zgodovinski arhiv Celje**, SI ZAC 0727, fond Sodišče slovenske narodne časti, senat v Celju.
- ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana**, SI ZAL LJU 712, fond Sodišče slovenske narodne časti, senat v Ljubljani.
- ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuju**, SI_ZAP/0606, fond, Sodišče slovenske narodne časti, senat na Ptuju.
- Adamič, Marjeta et al. (ur.)**, *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji*, knj. 8–12 (Ljubljana, 2008–2016).
- Drnovšek, Darinka**, *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954*, Viri 15 (Ljubljana, 2000).
- Ferenc, Tone (ur.)**, *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, knj. 1–7 et al. (Ljubljana, 1962–1989).
- Ferenc, Tone (ur.)**, *Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945 = Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945* (Maribor, 1980).
- Ljudska pravica* – Lendava, letnik 1945.
- Slovenski poročevalec: glasilo Osvobodilne fronte* – Ljubljana, letnik 1945.
- Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije* – Beograd, letnik 1945.
- Uradni list SNOS in NVS* – Ljubljana, letnik 1945.
- Vestnik mariborskega okrožja* – Maribor, letnik 1945.
-
- Biber, Dušan**, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941* (Ljubljana, 1966).
- Broz-Tito, Josip**, *Zbrana dela*, knj. 20 (Ljubljana, 1986).
- Brunšek, Roman**, *Procesi pred sodišči narodne časti v ljubljanskem okrožju* (Ljubljana, 1993).
- Čoh Kladnik, Mateja**, "Sodni procesi proti kmetom v letih 1945–1951", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja* (Ljubljana, 2014), str. 107–118.
- Čoh Kladnik, Mateja**, "Kazensko sodstvo poleti 1945", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Brezpravje "v imenu ljudstva"* (Ljubljana, 2016), str. 73–92.

- Čoh Kladnik, Mateja**, "Sodišče slovenske narodne časti: propaganda", *Dileme* 1, št. 1–2 (2017), str. 139–158.
- Čoh, Mateja**, "*V imenu slovenskega naroda: krivi*" (Maribor, 1998).
- Deželak-Barič, Vida** *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943* (Ljubljana, 2007).
- Deželak-Barič, Vida**, "Preparations of the communist party of Slovenia for the take-over of power 1944–1945", v: Čepič, Zdenko (ur.), *1945 – a break with the past: a history of central European countries at the end of World War II* (Ljubljana, 2008), str. 123–140.
- Deželak-Barič, Vida**, "Priprave in izvedba revolucionarnega prevzema oblasti na Slovenskem leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 367–398.
- Dornik Šubelj, Ljuba**, *Ozna in prevzem oblasti 1944–46* (Ljubljana, 2013).
- Dovžan, Gašper in Tekavec, Urška**, *Temne strani slovenske pravne preteklosti v luči slovenske ustave* (Ljubljana, 2001).
- Ferenc, Tone**, "Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem", v: *Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS* (Ljubljana, 1958), str. 81–157.
- Ferenc, Tone**, "Politične in državljanske kategorije prebivalstva na Štajerskem pod nemško okupacijo", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 1, št. 2 (1960), str. 69–124.
- Ferenc, Tone**, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945* (Maribor, 1968).
- Ferenc, Tone**, "Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno", v: Nečak, Dušan, ur., *"Nemci" na Slovenskem*, (Ljubljana, 2002), str. 100–106.
- Ferjančič, Roman in Šturm, Lovro**, *Brezpravje, slovensko pravosodje po letu 1945* (Ljubljana, 1998).
- Frommer, Benjamin**, *National Cleansing: Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia* (Cambridge, 2005).
- Gabrič, Aleš, Kekec, Polona in Rajšter, Brigita**, *Odvetnica in pisateljica Ljuba Premner: pogumna, da je bila drugačna* (Ljubljana, 2000).
- Gašparič, Jure (ur.)**, *Odvetnik in oblast: dr. Igor Rosina (1900–1969)* (Ljubljana, 2017).
- Gelt, Metka**, *Vpliv Kulturbunda na nemška društva v Mariboru (1930–1939)* (Maribor, 2011).
- Jenuš, Gregor**, *Ko je Maribor postal slovenski: iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v prevratni dobi* (Maribor, 2011).
- Grahek Ravančič, Martina**, "U ime naroda: rad sudova za zaščito nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine", v: Keršič, Marta in Hančič, Milena (ur.), *Človekove pravice in temeljne svoboščine: Za vse čase!* (Ljubljana, 2017), str. 159–175.
- Griesser-Pečar, Tamara**, *Cerkev na zatožni klopi, Sodni procesi, administrativne kazni, posegi "ljudske oblasti" v Sloveniji od 1943 do 1960* (Ljubljana, 2005).
- Griesser-Pečar, Tamara**, *Razdvojeni narod, Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana, 2005).
- Griesser-Pečar, Tamara**, "Božični proces", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja* (Ljubljana, 2014), str. 93–110.

- Griesser-Pečar, Tamara**, "Kočevski proces: prvi komunistični politični proces na Slovenskem", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja* (Ljubljana, 2014), str. 95–106.
- Griesser-Pečar, Tamara**, "Anton Strle na zatožni klopi", *Bogoslovni vestnik* 75, št. 3 (2015), str. 569–579.
- Griesser-Pečar, Tamara**, "September 16, 1941: The Outbreak of Civil War", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes* (Ljubljana, 2016), str. 29–52.
- Griesser-Pečar, Tamara**, "Značilnosti revolucionarnega sodstva", *Dileme* 1, št. 1–2 (2017), str. 119–138.
- Griesser-Pečar, Tamara**, "Show trials in Slovenia: the case of Ljubo Sirc", *Dileme* 3, št. 1 (2019), str. 119–146.
- Griesser-Pečar, Tamara in Dolinar, France**, *Rožmanov proces* (Ljubljana, 1996).
- Hančič, Damjan**, "The Origins of the Communist Revolution and the Civil War in Slovenia in 1941–1942", v: Čoh, Kladnik, Mateja (ur.), *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes* (Ljubljana, 2016), str. 83–101.
- Horvat, Vlado**, "Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund) v ptujskem okrožju", *Kronika* 40, št. 3 (1992), str. 214–218.
- Ivanič, Martin (ur.)**, *Dabauski procesi*, (Ljubljana 1990); Boro Krivokapić, *Dabauski procesi* (Beograd, 1986).
- Jeraj, Mateja in Melik, Jelka**, *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim. Epilog* (Ljubljana, 2017).
- Kobale, Mojca**, *Sodišče narodne časti* (Maribor, 2010).
- Kokalj Kočevar, Monika**, "Vermanšaft na Gorenjskem", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 3 (2016), str. 677–707.
- Kolarič, Boštjan**, "Politični sodni procesi na Slovenskem po koncu druge svetovne vojne", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja* (Ljubljana, 2014), str. 62–72.
- Kolarič, Boštjan**, "Revolucionarno pravo", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja* (Ljubljana, 2014), str. 32–43.
- Koncilija, Žiga**, *Politično sodstvo: sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah* (Ljubljana, 2015).
- Mavrič Žižek, Irena**, *Ptujsko okrožje 1941–1945* (Ljubljana, 2007).
- Melik, Jelka in Jeraj, Mateja**, *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim* (Ljubljana, 2015).
- Melik, Jelka in Jeraj, Mateja**, "Slovensko kazensko sodstvo v letu 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 449–464.
- Mikola, Milko**, *Sodni procesi na Celjskem* (Celje, 1995).
- Mikola, Milko**, *Rdeče nasilje, Represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje, 2012).
- Mikuž, Metod**, *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*, knj. 1–5 (Ljubljana, 1960–1973).
- Mitrović, Momčilo**, *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945* (Beograd, 2007).
- Nečak, Dušan (ur.)**, *"Nemci" na Slovenskem 1941–1955* (Ljubljana, 2002).
- Oven, Marjeta in Vavtar, Maja**, *Vrhovno sodišče na Slovenskem skozi čas* (Ljubljana, 2016).

- Podbersič, Renato**, "Partizansko sodstvo na Primorskem", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Brezpravje "v imenu ljudstva"* (Ljubljana, 2014), str. 9–28.
- Prunk, Janko**, "Idejni in praktični vzori slovenske komunistične revolucije 1941–1945", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 237–244.
- Pukl, Daniel**, *Društva in organizacije mariborskih Nemcev med 1918 in 1941* (Maribor, 2005).
- Repe, Božo**, "Povojni sodni procesi", v: *Povojna zgodovina na Slovenskem* (Slovenj Gradec, 1992), str. 54–63.
- Strajnar, Neža**, "Sodni procesi proti pripadnikom nekatoliških verskih skupnosti v obdobju komunizma v Sloveniji", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja* (Ljubljana, 2014), str. 119–129.
- Šturm, Lovro (ur.)**, *O vzponu komunizma na Slovenskem* (Ljubljana, 2015).
- Šturm, Lovro**, "Slovenia. Law and Non-Law after 1941", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes* (Ljubljana 2016), str. 277–310.
- Šturm, Lovro**, "Revolucionarno kazensko pravo na Slovenskem po drugi svetovni vojni", v: Čoh Kladnik, Mateja (ur.), *Brezpravje "v imenu ljudstva"* (Ljubljana, 2016), str. 46–61.
- Šuligoj, Ljubica**, "Ormoški Nemci med obema vojnama", v: *Ormož skozi stoletja III* (Ormož, 1988), str. 203–231.
- Šuligoj, Ljubica**, "Ptujsko nemštvo in Kulturbund: Ptuj pred sedmimi desetletji", *Štajerski tednik* 64, št. 29 (2011), str. 13.
- Vodušek Starič, Jera**, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana, 1992).
- Vodušek Starič, Jera**, "Ozadje sodnih procesov v Sloveniji v prvem povojnem letu", *Prispevki za novejšo zgodovino* 32, št. 1–2 (1992), str. 139–154.
- Vodušek Starič, Jera**, "Vzpostavitev komunističnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji", v: Hančič, Damjan (ur.), *Totalitarizmi na Slovenskem v 20. stoletju* (Ljubljana, 2010), str. 16–34.
- Zorko, Andre**, *Webrmannschaft Štajerske domovinske zveze: zgodovinski razvoj in organiziranost na Spodnjem Štajerskem 1941–1945* (Ljubljana, 2011).
- Žnidarič, Marjan**, *Do pekla in nazaj, Nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945* (Maribor, 1997).

Author: **ČOH KLADNIK Mateja**

Ph.D., Research Fellow

Študijski center za narodno spravo / Study Centre for National Reconciliation

Tivolska 42, SI-1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **THE COURT OF SLOVENIAN NATIONAL HONOUR IN PTUJ**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 19 (2019), No. 1, pp. 107–134, 90 notes, 5 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Court of Slovenian National Honour, judges, criminal procedure, penal policy, criminal proceedings, loss of national honour, forced labour, confiscation of property, Ptuj, 1945

Abstract: At the beginning of June 1945, the Court of Slovenian National Honor was established. Until the end of August 1945, those who cooperated in any way with the occupiers during the war were put to trial. It imposed the following penalties and/or sentences: loss of national honour, light or heavy forced labour, and total or partial confiscation of property for the benefit of the State. The five-member chambers operated in Ljubljana, Kranj, Novo mesto, Celje, Maribor, Ptuj, and Murska Sobota. The chairs and secretaries of the chambers were jurists, and the members of the chambers were persons without legal qualifications. There were two chambers in Ptuj; the first hearing against the eight defendants was on July 9, 1945. The proceedings before the court were prompt. In total, 382 persons appeared before the two chambers in Ptuj, of which 308 were sentenced and 74 acquitted. Following the abolition of the Court and the granting of a pardon, the convicts were fully spared from light or heavy forced labour. The legal consequences for those who were stripped of their national honour were limited to the loss of political and civil rights, including voting rights. The confiscation penalty remained in force.